

önreklámozásnak még a gondolatától is. Nincs más kifejezés erre, mint az, hogy olyan természetesen, magától értetődően, mint ahogy levegőt vesz az ember.

Baranyiek is érzik a körülmények korlátait, s volna miről panaszkodniuk, de azért erre való hivatkozással sohasem hagyták abba a küzdelmet, a rendszeres munkát. Így érkeztek el a megkezdett életmű betetőzéséig. 120 évig kellene élnem — mondja a 76 éves Baranyi Károly. Ezt mondta a kortárs Harmos Károly is, a csallóközi Komáromban, 77 éves korában. S mondják ezt egy-egy ragyogó életművel a hátuk mögött! A fentiek után érthető is, mivel lélekben fiatalok maradtak, megőrizték alkotóerejüket is.

Ennek szép, megmaradó értékű dokumentuma a prózába faragott műalkotás, az *Ikarosz szárnyán*. A szobrászban köszöntjük az író-t, értékes hozzájárulásáért a kor történetének megírásához. (Szabadka, 1970.)

SZÍJ REZSÓ

SZÍNHÁZ

MADÁCH: MÁRIA KIRÁLYNŐ

„Tragédiának nézed? Nézd legott Komédiának, s mulattatni fog.” Ez az ismert mondat lehetne a mottó Gyárfás Miklós új darabjához, a Madáchnak visszaajándékozott Mária királynőhöz. A Szegedi Nemzeti Színház Madách darabjaként hirdette ünnepi bemutatóját a színház államosításának 25. évfordulóján, valójában azonban új magyar színmű születését ünnepeltük. Madách kezdetleges, szerkezet nélküli, terjedős dolgozatát Gyárfás Miklós Madáchhoz méltó fintorral, de modern író tollával áttette melodramából groteszk komédiává. Ismerős eljárás, már a görögök is gyakorolták, a drámatörténet teli van hasonló esetekkel. Shakespeare például nagy mestere volt ennek, míg aztán ő lett a fő préda. Ne tessék a János királyra vagy a West Side Storyra gondolni, dehogyan. Sokkal régebbi példa van erre, a „Tongor avagy Komárom állapotja a XIII. században”. Ki gondolná, hogy ez a Lear király? Szóval Gyárfás eljárása csak látszólag új dolog, tulajdonképpen az élő színház régi gyakorlatát folytatja, papírba holt szövegekkel. Nem az átdolgozás, javítás, rendszerezés útján, mint a Mózes esetében történt, hanem idegen szöveg töredékeiből és Madách témájából eredeti darabot írva. Madách sorai szervesen simulnak az új műbe, nyelv és verselés az eredetét imitálja sikerrel. Csak az nem világos, miért Madách neve jegyzi a színlapon?

Milyen lett Gyárfás Miklós darabja? A pillanat nem alkalmas tárgyilagos ítéletre. Amikor az előadást néztem, sokszor eszembe jutott, hogy a színházépületet lebontás, a színházat széthullás fenyegeti. Ettől a gondolatától megenyhül a kritikusi szigor, s megerősödik a másik érzés, ami vele együtt jár, a szeretet. Legalább a kritikus szeresse ezt a színházat, ha már másnak nem hiányozna.

A kétrészes színmű Mária álmában játszatja le a történetet, színterül választva egy óriásira növesztett ágat. Ettől az ötlettől szerkezetet kap az egész, egységes idő és színtér jön létre, a gondolatok új, ironikus összefüggésben jelennek meg. Ez az álom már nem Nagy Lajos király lányáról szól, hanem valami fontosabbról, valami állandóról, ami minden történeti időszakban lejátszódhat. Le is játszódott a mi közelmúltunkban is, és erről érdemes darabot írni, csakis erről, mert az Anjou-kori anarchia a gimnáziumi történetoktatásra tartozik, nem a színházra. Szerencsére a szereplőkön a kosztüm csak álruha, és nem nehéz mögötte ráismerni fejbőlöntő,

térdet hajtó, önhasznunkért akárkit megkoronázó önmagunkra. Gyárfás meg is rendült a téma időszerűségétől, s a tragikomikus szituációtól, amely átélve tragédia, de mi tagadás, utólag komédiának tűnik. Ennek a megrendülésnek aztán kára is van, haszná is van. A kára annyi, hogy néhány jelenet érzélgőre hangolódik. Kétségtelenül a haszon a nagyobb. Nyoma sincs a kellemes (néha kellemkedő) s nyájas (néha nyájaskodó) Gyárfás Miklósnak, akinek korábbi műveiben mindig hibátlan volt a világegész az apróbb emberi hibák mögött. A játék most nem feloldó, hanem ijesztő, a humor nem kiengesztelő, hanem felzaklató. Ami a korábbi Gyárfás-művek hangjából megmaradt, az a fölényes-pontos drámai szerkezet, az arányos, szellemes és meglepetéseket jól előkészítő dramaturgia. Lehet hogy ez utóbbi túlságosan is jó, mert az alapötlettel nehezen illik össze. Ilyen mértanilag pontosat álmodni — kicsit ellenkezik az álom sokkal szürreálisabb dramaturgiájával. Mindenesetre Gyárfás Miklós fölfogására és stílusváltására föl kell figyelnünk, és örülnünk kell neki.

Az előadás szép, hatásos, néhol megrendítő. Ebben legnagyobb része Lendvai Ferenc rendezői munkájának van. Lendvai sose felejtí el, hogy a színház intézmény, hogy a színpad emelvény, emelt hely, a nézőtérhez képest magaslat. Ő még magasít is rajta, a rendezés sajátos eszközeivel. Mindenekelőtt a látvány szépségével. Bartha László háromszintes díszlete nemcsak a szemnek szép, hanem ki is emeli a színpadot a véletlen valóságból, olyan teret teremt, ahonnan nem beszélnek, hanem szólnak a lent levőkhöz, ahová fel kell nézni, ahová föl kell emelnünk a fejünket. Fokozzák ezt Gombár Judit fantáziaruhái, fehér, fekete, kék, vörös, arany színeikkel, s a rendezői beállítás, amely a szereplőket mértani alakzatokba, elrendezett csoportokba, szerkesztett látványba szervezi. Tovább fokozza — magasítja a látványt a pontosan elemző, figyelmet felhívó és értelmező világítás, és a színészek hangsúlyozott testi szépsége. A színészi mozgás se a valóságot utánozza, stilizált-emelt az is, éppen úgy, mint a hanghordozás, az ünnepélyes-komoly tónus, ahogy szólnak, s amit a tudatosan megválasztott hangszínek összehatása egészít ki. Nagyon jó a háttérből föllépő szereplők megjelenése, a függöny-fény-rendszeren keresztül ahogy fokozatosan tűnnek elő s tűnnek el, mint az álomalakok. A mozgások redukáltak, lovatlan lovaglás, kard nélküli vívás természetesenek tűnik ebben a látomásvilágban. A natúra terhétől megszabadított színészek kevés gesztusukat nagyon szépen valószínűsítják meg. Molnár Piroska gyönyörű karmozgása, Stefanik Irén királyi fejtartása, Janka Béla, Konter László és Tolnay Miklós fenyegető mozdulatlansága mind-mind külön és együtt értelmet nyer a gondosan fölépített már-már mértani formájú szituációkban. S mindez a részletszépség arra szolgál, hogy a mű fő gondolatait állítsa előtérbe, a fontosat hangsúlyozza, az értelmezést tegye nyilvánvalóvá. Károlyi István és a főurak karának hangsúlyai és hanghordozása átértelmezik az egész darabot, pótolva rendezői leleménnyel azt az iróniát, ami a szövegből — mi tagadás — hiányzik.

A kitűnő rendezés jó hatással van a színészekre. Rég nem láttunk Szegeden ilyen pontos összjátékot, ilyen kiegyensúlyozott együttes teljesítményt. A szereplők kivétel nélkül helyükön vannak, saját stílusukat alávetik a rendezői felfogásnak, s a vállalt korlátok közt tudják szabadon megvalósítani önmagukat és a darabot. Igazi nagy szerep csak kettő van, Molnár Piroskáé és Stefanik Iréné. Ők gazdagabb lehetőségeikkel eleve a többiek fölé emelkedhetnek, mert azok statikus figurákat játszanak, fejlődése és dinamikája csak a két királynőnek van. Stefanik Irén vérbeli tragika, aki gyönyörűen mozog, beszél, nagyon tud kosztümöt viselni, s egész magatartásában királyi. Érzéken szép nő, gonosz banya, intrikus és áldozat egyszerre, örül, szenved, cselt sző, győz és bukik, meghal, mindezt színpadi-színészi módon, s mégis természetesen. Született tehetség, olyasmít tud, amit tanítani kellene, de nem tanulható. Jelenlétének súlya van, szép a dikciója, veretes pátosza, jól illik a kosztümmös darabhoz. (És többet is tud, mint ami ebben a szerepkörben lehetséges; az előző bemutató púpos vénlányában néhány szóval, mozdulattal, képes volt teljes embert teremteni. Elismerve hősnői képességeit, arra biztatnánk, vállaljon többször is karakterszerepeket.) Molnár Piroskának ugyancsak a második jó alakítását láttuk,

két egymást követő bemutatón, de ez a szerep más lehetőséget adott számára, mint a Hauptmann-darab. Máriában többet játszott el, mint amit a szerző megírt. Már első pillantásra megindító: fekszik egy csepp lány a nagy ágy irdatlan magányában. Vergődése, ijedtsége, fájdalma, s „mégis vállalni kell”-ereje a darab végén személyes üzenet a világ számára. Egy fiatal lány készül meghódítani a gonosz világot, sejtí, mi vár rá, tudja, hogy szenvedni fog, hogy mindent kockáztat, de mégis, és csak azért is akar valamit. Királynő akar lenni? Nagy színész nő szeretne lenni? Egyre megy. Alakítása mélyen átélte, őszinte igaz. Többször elmondják róla a darabban, hogy nagyon szép, s ő ennek is megfelel. Nem csak testi szépségével, hanem tartásával, szemének lelkes őszinte játékával, kezének szinte koreografált mozgásával is. (Érdekes, hogy ez a fiatal színész nő, aki ilyen sokat tud, hamisan sír a színpadon. Mit kívánjunk neki? Hogy tanuljon meg sírni? Sajnos, megtanul majd.)

Nem tudni előre, hogy a szeszélyes és kiszámíthatatlan nagyérdemű közönség hogyan fogadja majd ezt az előadást. A siker minden lehetősége együtt van; Madách neve, az elég jó darab, a nagyon jó rendezés és a jó színészek, szép látvány, s a színpadon megfogalmazott gondolatok korszerűsége-izgalma. Mégis könnyen lehet, nem lesz nagy közönségsiker. Ez azonban nem befolyásolhat bennünket a színház teljesítményének értékelésében. Akár Madách-dráma feltámadását láttuk, ahogy a színlap állítja, akár új Gyárfás-darab ősbemutatóját, mindenképpen a magyar irodalom gazdagodott. És a néző gazdagodott, aki színházban volt — nem átalakított kultúrotthonban, nem az újszegedi szabadtéri színpadon, nem pincében, nem padláson, nem lomtárban, nem sufniiban —, aki a Szegedi Nemzeti Színházban volt, ahol Madách—Gyárfás Mária királynő című ironikus tragédiáját játszották.

BÁRDOS PÁL

HÍREK

Hódmezővásárhelyen a HÓDIKÖT kulturális bizottsága Tiszatáj-estet rendezett december 12-én. Az üzem kultúrtermében lezajlott műsorban Annus József, Polner Zoltán, Simai Mihály, Tóth Béla és Veress Miklós olvastak fel írásaikból.

*

December 15-én Szegeden került sor Tiszatáj-estre, amelyet a Bartók Művelődési Központ, az írócsoport és szerkesztőségünk közösen rendezett. A műsorban Annus József, Baka István, Bárdos Pál, Fenákel Judit, Mocsár Gábor, Petri Ferenc, Polner Zoltán, Simai Mihály, Tóth Béla és Veress Miklós írásai hangzottak el. Közreműködtek: Molnár Piroska, Papp János, Stefanik Irén és Tolnai Miklós, a Szegedi Nemzeti Színház tagjai. Az est bevezetőjét dr. Havasi Zoltán főszerkesztő tartotta, a műsort Vass Károly rendezte.

*

László Gyula, a Művészeti Alap irodalmi szakosztályának vezetője és Fábrián Zoltán, az írószövetség titkára látogatott el szerkesztőségünkbe december 19-én. A baráti beszélgetésen részt vett szerkesztő bizottságunk és az írócsoport több tagja. László Gyula részletesen ismertette a Művészeti Alap tevékenységét, a tagok jogait, lehetőségeit. A vendégek este Hódmezővásárhelyre utaztak, ahol részt vettek a nyolcvanéves Bibó Lajos köszöntésére rendezett ünnepségen.

SZERKESZTŐI ÜZENET

Nem közölhető írást küldtek: R. Z. Szeged, G. K. Budapest, K. I. Fertőszéplak, U. P. Budapest, Sz. Z. Kecskemét, K. G. Szeged, E. L. Budapest.